

Ліпчевська Інна Леонідівна

науковий співробітник відділу

навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури

Інститут педагогіки НАПН України;

аспірант Інституту педагогіки НАПН України

науковий керівник д. пед. н., керівник відділу навчання мов національних

меншин та зарубіжної літератури Інститут педагогіки НАПН України

Богданець-Білокаленко Наталія Іванівна

КАРТИ ЗНАНЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ШКІЛ З НАВЧАННЯМ МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Вивчення української мови як державної у початкових класах шкіл з навчанням мовами національних меншин спрямоване, у першу чергу, на формування комунікативної компетентності, яка виявляється у вмінні 1) спілкуватися з однолітками та дорослими українською мовою; 2) сприймати, усвідомлювати та відтворювати інформацію (в усній та письмовій формах) українською мовою; 3) висловлювати власні думки та використовувати українську мову у різних навчальних і життєвих ситуаціях у межах вимог навчальної програми. Відповідно до сучасних тенденцій у методиці навчання української мови провідним є комунікативний метод [1], [2]. Його подальша модернізація та удосконалення можливі шляхом впровадження інтерактивних складових, зокрема візуалізації вербальної інформації з використанням карт знань, інфографіки, хмар слів, інтерактивних зображень тощо.

Розробленню проблеми створення та використання карт знань присвячені роботи Є. Толмана [3], Дж. Новака [4], Р. Доунза, Д. Стеа [5], Т. Б'юзена [6], [7] та інших. Карта знань – це візуальна форма представлення інформації у формі радіальної структури, вона є альтернативою традиційному лінійному представленню інформації у вигляді текстів та надає можливість

ефективно «збирати, упорядковувати, зберігати, викликати з пам'яті і переробляти інформацію про навколишній простір» [5]. У когнітивній психології карта знань визначається як внутрішнє суб'єктивне відображення особистістю частини довкілля, органічно пов'язане з процесами сприйняття, мислення, запам'ятовування та уяви. Представлення інформації у вигляді радіальної структури співпадає зі способом її моделювання у свідомості людини. Вищезазначене обумовлює доцільність її використання у різних сферах діяльності людини: освіті, науці, бізнесі, менеджменті тощо.

При створенні карти знань суттєва увага приділяється визначенню елементів-нагадувань (вузлів), основною функціональною характеристикою яких є стимул до відтворення специфічних образів, які, у свою чергу, відновлюють суть їх інформаційного наповнення. Вузли з'єднані у структурно-логічну радіальну схему з можливими допоміжними зв'язками між вузлами та/або їх блочними об'єднаннями. Це дає можливість диференційовано розглядати кожен елемент та синтезувати їх у цілісну конструкцію.

Побудова карти знань базується на принципах, визначених у роботах Тоні Б'юзена [6], [7]:

- ✓ Центральний ключовий елемент карти відображає головну ідею чи фокусне поняття та реалізується у креативній яскравій візуальній формі.
- ✓ При побудові карти знань доцільним є використання малюнків, символів, піктограм тощо, які покращують сприйняття та запам'ятовування.
- ✓ Словесна складова має бути максимально лаконічною (обмежуватися одним – двома словами) та записуватися друкованими літерами для зручності «зворотнього читання».
- ✓ Необхідно дотримуватися принципу цілісності карти: інформаційні вузли мають утворювати єдину структуру з відображенням суттєвих логічних зв'язків.

Для кращого сприйняття (аналізу, оцінювання) запису доцільно використовувати стрілки (для позначення зв'язків між вузами), знаки пунктуації, математичні символи (для деталізації інформації), групування елементів карти за формою, розміром чи кольором (для позначення подібних елементів карти або відображення порядку їх значущості), нестандартні символи (для максимального відображення суті елементів) тощо.

Зазначимо, що розглянуті принципи та особливості створення карт знань реалізуються засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій: розроблені інтернет-ресурси для побудови карт знань, зокрема MindMeister, FreeMind, XMind, Coogole, Xmind, WiseMapping тощо.

Використання карт знань для аналізу, структуризації, ущільнення та кодування вербальної інформації в контексті формування україномовної комунікативної компетентності у школах з навчанням мовами національних меншин спрямоване на оптимізацію та інтенсифікацію навчального процесу, а саме:

- ✓ Зменшує надмірне мовне навантаження на початковому етапі вивчення української мови: перетворює вербальну інформацію у візуальну.
- ✓ Покращує запам'ятовування нового матеріалу: структурує та узагальнює інформацію у логічні блоки, зокрема при вивченні лексики.
- ✓ Реалізує ущільнення інформації без втрати її суті, а отже дозволяє зрозуміло та швидко пояснювати об'ємний граматичний матеріал.
- ✓ Сприяє розвитку візуального, логічного, критичного мислення; формуванню цілісної картини світу при освоєнні мови.
- ✓ Актуалізує вміння визначати головне та другорядне у навчальному матеріалі.
- ✓ Формує вміння перетворення форми представлення інформації, зокрема використання символів та знаків.

- ✓ Сприяє формуванню навичок індивідуальної самостійної та групової роботи, а також комунікативних навичок при відповідній організації діяльності учнів зі створення та опрацювання карт знань.
- ✓ Оптимізує процес повторення вивченого матеріалу.

Впровадження карт знань на уроках української мови оптимізує процеси засвоєння учнями нової навчальної інформації, формування мовної та комунікативної компетентностей, може виступати засобом формувального оцінювання учнів.

Список використаних джерел

- [1] О. Н. Хорошковська, *Теоретико-методичні основи навчання української мови і мовлення у школах I ступеня національних меншин України: монографія*. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2012
- [2] Л. І. Курач, В. О. Корсаков, Л. А. Сімакова, В. В. Снегірьова, та Н. В. Бакуліна, *Проблеми конструювання підручників з мов і літератур етнічних меншин для початкової і основної школи: монографія*. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2012
- [3] Tolman E. C. «Cognitive Maps in Rats and Man» *Psychological Review*, no. 55(4), pp. 189-208, 1948.
- [4] J. Novak, and A. Cañas *The Theory Underlying Concept Maps and How to Construct Them: Technical Report IHMC CmapTools*, Florida, USA: Florida Institute for Human and Machine Cognition, 2006.
- [5] R. Downs, D. Stea *Maps in Minds. Reflections on Cognitive Mapping*. New York, USA: Harper & Row, 1977
- [6] Т. Бьюзен, *Научите себя думать*. Минск, Белорусия: Попурри, 2018
- [7] T Buzan, *Mind Map Mastery: The Complete Guide to Learning and Using the Most Powerful Thinking Tool in the Universe*. London, England: Watkins Publishing, 2018